

KUDARCOK A SZAKISKOLÁKBAN

A tanulmány egy 2008-as vizsgálat eredményei¹ alapján mutatja be a szakiskolai tanulók szociális összetételét, iskolai kudarcait és az azokra adott iskolai válaszokat. A vizsgálat három adatforrásra támaszkodik: 200 szakiskolai igazgató kérdőívekre adott válaszáira, 30 iskolaigazgatóval készült interjúra és a KIR-STAT adatbázis középiskolákra vonatkozó adataira. E három forrás alapján hasonlítja össze a szakiskolákat a többi középiskolával, megvizsgálja, hogy a szakiskolákon belül folyó különböző képzési programokra járók között milyen különbségek mutatkoznak, illetve milyen eltérések tapasztalhatók a szakiskolások körében az iskolák elhelyezkedése és szakmai profilja szerint. Szakiskoláknak tekintjük mindazokat az iskolákat, amelyek szakiskolai képzést folytatnak. A tanulmányban három csoportra bontjuk a szakiskolákat: (a) tiszta típusú intézmények, amelyek csak szakiskolai képzést folytatnak, (b) szakképző intézmények, amelyekben a szakiskolai képzés mellett szakközépiskolai képzés is zajlik, (c) vegyes intézmények, amelyek a szakiskolai képzés mellett általános képzést, gimnáziumi képzést is folytatnak. Az intézményi szintű megközelítés mellett azt is vizsgáljuk, hogy az egyes intézményekben képzési típusonként milyen eltérések vannak.

TANULÓI ÖSSZETÉTEL

A tanulók szociális összetételére utal a hátrányos helyzetű² és a veszélyeztetett tanulók száma. Az országos adatbázis adatai azt mutatják, hogy míg a veszélyeztetett tanulók

- 1 A Szakképzés és Lemorzsolódás című kutatás támogatója az OKM-SZCSM, témavezetője Fehérvári Anikó.
- 2 „Hátrányos helyzetű gyermek, tanuló: az, akit családi körülményei, szociális helyzete miatt a jegyző védelembe vett, illetve akinek rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságát megállapította, ezen belül halmozottan hátrányos helyzetű az a gyermek, az a tanuló, akinek a törvényes felügyeletét ellátó szülője, illetve szülei – az iskolai felvételi körzet megállapításával összefüggésben a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvény szerint vezetett nyilvántartás alapján készült statisztikai adatszolgáltatás, a gyermeket, tanulót megillető szolgáltatás megállapításához szükséges nyilatkozata szerint – legfeljebb az iskola nyolcadik évfolyamán folytatott tanulmányait fejezte be,

aránya stagnált az elmúlt három évben, addig a hátrányos helyzetűeké folyamatos növekedést mutat. Az összes középiskolához képest a szakiskolákban jóval magasabb a hátrányos helyzetű tanulók száma, és jól látható, hogy évről évre nő ez a különbség, vagyis az iskolarendszer egyre inkább a szakiskolákban koncentrálja a rosszabb szociális háttérrel rendelkező gyerekeket.

1. táblázat. Hátrányoshelyzetűek és veszélyeztetettek aránya iskolatípus szerint (2005–2007)

Iskolatípus	2005		2006		2007		Iskolák száma
	H (%)	V (%)	H (%)	V (%)	H (%)	V (%)	
Összes középiskola	9,0	5,1	12,4	5,2	13,3	5,2	1139
Szakiskolák	14,3	6,9	19,0	7,1	21,2	6,7	490

A KIR-STAT adatbázis alapján, Híves Tamás számításai

H = hátrányos helyzetű³

V = veszélyeztetett

A képzési programokat vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy minél magasabb presztízsű a képzés, annál kevesebb benne a hátrányos helyzetű tanuló. Míg a speciális szakiskolai képzési programban csaknem egyharmad, a szakiskolaiban pedig egynegyed a hátrányos helyzetű gyerekek aránya, addig az érettségit adó képzésekben alig tíz százalék.

2. táblázat. Hátrányoshelyzetűek és veszélyeztetettek aránya a középfokú intézményekben képzési program szerint (2005–2007)

Képzési program	2005		2006		2007		Iskolák száma
	H (%)	V (%)	H (%)	V (%)	H (%)	V (%)	
Szakiskola	16,6	8,6	21,0	8,8	24,2	8,2	478
Szakközépiskola	5,4	3,0	9,5	3,0	10,3	2,6	764
Gimnázium	4,3	2,5	6,7	2,3	7,2	2,3	580
Spec. szakiskola	25,3	19,9	29,8	18,5	31,9	19,5	137

A KIR-STAT adatbázis alapján, Híves Tamás számításai

H = hátrányos helyzetű

V = veszélyeztetett

Mivel a szakiskolák legtöbbször nemcsak szakiskolai képzést folytatnak, ezért azt is megvizsgáltuk, hogy az egyéb képzésekben mi jellemzi a tanulói összetételt. A szakiskolákon belül folyó, érettségit adó képzéseket vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy mind

fejezték be sikeresen, továbbá az a gyermek, az a tanuló, akit tartós nevelésbe vettek." (Közköztatási törvény, 121. (1) 14.)

3 Adataink csak a nappali képzésre vonatkoznak.

a szakközépiskolai, mind a gimnáziumi képzésben magasabb a hátrányos helyzetű és veszélyeztetett tanulók aránya a szakiskolai tanulókhöz képest. A képzéseket összehasonlítva láthatjuk, hogy a gimnáziumi képzésben magasabb a hátrányos helyzetűek aránya a szakközépiskolásokhoz képest. A szakiskolákban működő gimnáziumi képzésben kétszer nagyobb a hátrányos helyzetű diákok aránya, mint az olyan gimnáziumokban, ahol nincsenek szakiskolai osztályok.

3. táblázat. Hátrányoshelyzetűek és veszélyeztetettek aránya a szakiskolákban, képzési program szerint (2005–2007)

Képzési program	2005		2006		2007		Iskolák száma
	H (%)	V (%)	H (%)	V (%)	H (%)	H (%)	
Szakközépiskolai képzés	7,8	4,3	13,2	4,1	14,9	3,6	348
Gimnáziumi képzés	10,0	4,0	14,9	2,9	17,7	4,0	88

A KIR-STAT adatbázis alapján, Híves Tamás számításai

H = hátrányos helyzetű

V = veszélyeztetett

A szakiskolákba sokkal több problémával küszködő gyerek jár, valamint a hátrányos helyzetű és a veszélyeztetett tanulók aránya is magasabb az átlagosnál. Ezek a gondok a szakiskolákban folyó és érettségire felkészítő képzésekben is megjelennek: a szakiskolákban folyó szakközépiskolai és a gimnáziumi képzésben minden mutató kedvezőtlenebb az országos átlagnál. Különösen igaz ez a gimnáziumi képzésre. A szakiskolákban különböző képzési programokba tanuló összetétele tehát sokkal homogénebb. Megmaradnak ugyan a különbségek az egyes képzések között, de az eltérések mértéke sokkal kisebb.

A szakiskolák esetében nemcsak a képzési profil, hanem az oktatott szakma is befolyásolja a tanulói összetételt. A mezőgazdasági szakiskolák igyekeznek kiszorítani a tanulási nehézségekkel küzdő gyerekeket az iskolából, de úgy tűnik, hogy a szociálisan hátrányos helyzetűeket beengedik, hiszen ezekben az iskolákban a legmagasabb az arányuk (2007-ben 19,5%). Az előző mutatókhoz hasonlóan itt is igaz az a megállapítás, hogy a tiszta profilú iskolákban kedvezőbb a tanulók összetétele, mint a vegyes profilúakban. Azokban az iskolákban, ahol ipari, szolgáltató és agrárszakmákat is képeznek, minden harmadik tanuló hátrányos helyzetű.

Az iskola elhelyezkedése alapján is eltér a tanulók szociális összetétele. Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon a szakiskolákban tanulók egyharmada hátrányos helyzetű, míg Nyugat-Dunántúlon és Közép-Magyarországon alig több mint egytized az arány. Nemcsak a régiók között van háromszoros eltérés, hanem a településtípusok között is. Minél kisebb a település, annál több a hátrányos helyzetű tanuló. Amíg a fővárosi iskolákban 2007-ben csak kilenc százalék volt a hátrányos helyzetűek aránya, addig a községi iskolákban már egyharmad.

4. táblázat. Hátrányos helyzetűek aránya a szakiskolákban, régió és településtípus szerint

Szakiskolák elhelyezkedése	Hátrányos helyzetűek aránya (%)	Iskolák száma
Régió		
Közép-Magyarország	11,5	108
Közép-Dunántúl	16,9	58
Nyugat-Dunántúl	10,9	51
Dél-Dunántúl	25,8	56
Észak-Magyarország	35,5	66
Észak-Alföld	32,2	82
Dél-Alföld	17,5	69
Településtípus		
Főváros	9,0	78
Megyei jogú város	16,8	147
Város	26,3	222
Község	32,8	43

A KIR-STAT adatbázis alapján, Híves Tamás számításai

Az iskolavezetőktől arról is érdeklődtünk, hogy megközelítőleg hány roma tanulójuk van. Véleményük szerint a szakiskolák tanulóinak 15 százaléka roma, de a szakiskolások körében magasabb ez az arány (21%). Képzési profil szerint jelentős különbségek vannak az iskolák között. Amíg a gimnáziumi képzést is folytató intézményekben csak nyolc százalék a roma tanulók becsült aránya, addig a csak szakiskolai képzést folytatók között háromszor magasabb, 25 százalék. Szakmai profil szerint is különbözik a roma tanulókaránya. A vegyes szakmacsoportokban oktató iskolákban a legmagasabb az arányuk. A roma lakosság legnagyobb arányban Észak-Magyarországon, Észak-Alföldön és Dél-Dunántúlon él, ez az iskolák tanulói összetételében is megmutatkozik. E három régió szakiskoláiban a legnagyobb a roma tanulók aránya.

5. táblázat. Roma tanulók becsült aránya a szakiskolák jellemzői szerint

Szakiskolák jellemzői	Egész iskola (%)	Szakiskolai képzés (%)
Régió		
Közép-Magyarország	11	15
Közép-Dunántúl	9	10
Nyugat-Dunántúl	9	11
Dél-Dunántúl	18	19
Észak-Magyarország	25	36

Szakiskolák jellemzői	Egész iskola (%)	Szakiskolai képzés (%)
Észak-Alföld	21	37
Dél-Alföld	7	8
Képzési profil		
Csak szakiskola	24	35
Szakképző	14	17
Szakiskola és gimnázium	8	17
Ágazat		
Ipar	9	14
Szolgáltatás	12	17
Agrár	5	14
Ipar és szolgáltatás	23	31
Vegyes	18	20

Lemorzsolódás-kutatás, 2008 (N=99)

A hátrányos helyzetű és a roma tanulók száma szoros korrelációt mutat. Ugyanezt figyelhetjük meg a veszélyeztetett tanulóknál is. Tehát minél magasabb a hátrányos helyzetű és a veszélyeztetett tanulók aránya, annál magasabb a romák aránya is.

ISKOLAI KUDARCOK

Az iskolai kudarc egyik mutatója a tanulási, magatartási és beilleszkedési nehézségekkel küzdők aránya.⁴ E mutató új keletű az oktatásstatistikában, de a pedagógiában is csak az utóbbi néhány évtizedben vált ismert fogalommá. A tanulási nehézségek – függetlenül az intelligenciaszinttől – az írás/olvasás és/vagy számolás elsajátításával kapcsolatos rendellenességek átfogó meghatározása.

Az alapfokú oktatásban 2007-ben 5,3 százalék volt a tanulási nehézségekkel küzdők aránya. A középiskolákban csak feleakkora ez az arány. Vagyis vagy az alapfokú oktatás kezeli ilyen sikeresen a problémás gyerekeket, vagy el sem jutnak ezek a gyerekek a középfokú oktatásba. A középiskolák adatai az elmúlt három évben nem mutatnak egyértelmű csökkenő vagy növekvő tendenciát. Az összes középiskolához képest a szakiskolákban a legmagasabb a tanulási nehézségekkel küzdők aránya, vagyis az egyes képzési programokba nem egyforma eséllyel kerülnek be az ilyen problémákkal küzdő diákok.

4 Tanulási, magatartási, beilleszkedési nehézséggel küzdő tanuló: a nevelési tanácsadó szakvéleménye alapján az iskolai osztályba, óvodai csoportba járó beilleszkedési zavarral, tanulási, magatartási rendellenességgel küzdő diák.

6. táblázat. Tanulási nehézségekkel küzdők aránya iskolatípus szerint (2005–2007)

Iskolatípus	Tanulási nehézség (%)			Iskolák száma
	2005	2006	2007	
Összes középiskola	2,1	2,0	2,2	1338
Szakiskolák	3,2	2,8	3,0	489

A KIR-STAT adatbázis alapján, Híves Tamás számításai

Míg az érettségire adó képzésekben elenyésző a nehézségekkel küzdő tanulók aránya, addig a szakiskolákban, de főként a speciális szakiskolákban gyakoribb az előfordulásuk. Azt láthatjuk, hogy a szakközépiskolai és a gimnáziumi képzésből egyaránt kiszorultak ezek a tanulók, és leginkább a speciális szakiskolák nyitnak feléjük kaput.

7. táblázat. Tanulási nehézségekkel küzdők aránya képzési program szerint (2005–2007)

Képzési program	Tanulási nehézség (%)			Iskolák száma
	2005 (%)	2006 (%)	2007 (%)	
Szakiskola	4,0	3,5	3,7	478
Szakközépiskola	0,6	0,7	0,8	764
Gimnázium	0,8	0,9	0,9	580
Speciális szakiskola	10,9	6,9	10,1	137

A KIR-STAT adatbázis alapján, Híves Tamás számításai

Eddig az összes középiskola adatát elemeztük, most lássuk a szakiskoláét. Azt tapasztaljuk, hogy a szakiskolák érettségire adó képzéseiben ugyanaz az irányzat érvényesül, mint a többi középiskolában, vagyis ezekben a képzésekben alig fordul elő tanulási nehézségekkel küzdő tanuló. Ugyanakkor mindkét képzésben magasabbak az arányuk a többi, szakiskolai képzést nem folytató középiskolához képest.

8. táblázat. Tanulási nehézségekkel küzdők aránya szakiskolákban képzési program szerint (2005–2007)

Képzési program	Tanulási nehézség (%)			Iskolák száma
	2005	2006	2007	
Szakközépiskola	0,9	0,8	1,3	348
Gimnázium	1,3	1,1	0,9	88

A KIR-STAT adatbázis alapján, Híves Tamás számításai

Szakmai profil szerint is eltérést mutatnak az iskolák. Az agrárszakmákat oktató iskolákban a tanulási nehézségekkel küzdő gyerekek aránya meglehetősen alacsony (1,7%), ugyanez igaz a szolgáltatási ágazatban képzőkre (1,4%), míg leggyakrabban az ipari szakmákat oktató intézmények fogadnak be ilyen gyerekeket (3%). A képzési típust vizsgálva azt látjuk, hogy a vegyes profilú iskolákban több a tanulási problémával küzdő tanuló (5,5%) a tiszta képzési profilú intézményekhez képest.

A tanulmányi kudarcok másik fontos mérője az évismétlés. Az alapfokú oktatásban az elmúlt másfél évtizedben folyamatosan csökkent az évismétlők aránya. A középfo-kú oktatásban viszont a kilencvenes évekelején megfigyelhető stagnálás után, 2003-ig folyamatosan emelkedett az évismétlők aránya, majd ezt követően újra visszafordult a tendencia, és csökkenésnek indult. Ez a folyamat jelenleg is tart, az elmúlt három évben egyre kevesebb lett az évismétlők száma.

Ugyan a szakiskolákban is csökkent az évismétlők aránya az elmúlt három évben, de a középiskolák és a szakiskolák között változatlanul jelentős a különbség: a szakisko-lákban jóval magasabb az évismétlők aránya. Az évismétlés a képzési program szerint is alapvetően eltér.

9. táblázat. Évismétlők aránya iskolatípus szerint (2005–2007)

Iskolatípus	Évismétlők (%)			Iskolák száma
	2005	2006	2007)	
Összes középiskola	3,1	3,0	2,9	1338
Szakiskolák	4,8	4,5	4,4	489

A KIR-STAT adatbázis alapján, Híves Tamás számításai

A szakiskolai képzési programban a legmagasabb az évismétlők aránya, és bár 2007-ben valamelyest csökkent a számuk, de ezt még nem kezelhetjük tendenciaként. A speciális szakiskolákban is igen magas az évismétlésre bukottak aránya, és az elmúlt három év adatai itt sem mutatnak kedvezőbb tendenciát. A szakközépiskolákban az elmúlt három év pozitív változást hozott, csökkent az évismétlők aránya. Legkedvezőbb a helyzet a gimnáziumokban, itt a legalacsonyabb az évismétlők aránya, és itt stagnáló állapotot figyelhetünk meg.

10. táblázat. Évismétlők aránya képzési program szerint (2005–2007)

Képzési program	Évismétlők (%)			Iskolák száma
	2005	2006	2007	
Szakiskola	5,5	5,5	5,0	478
Szakközépiskola	3,4	3,0	3,0	764
Gimnázium	1,7	1,6	1,6	580
Speciális szakiskola	4,1	4,1	4,8	137

A KIR-STAT adatbázis alapján, Híves Tamás számításai

Az előbbi táblázat az összes középiskola adatát tartalmazta. Most nézzük meg, hogy mi jellemzi a szakiskolákat. Képzési profil szerint ugyanazt tapasztaljuk, mint amit az országos adatok is mutatnak: a csak szakiskolai képzést folytató intézményekben a legmagasabb az évismétlők aránya (2007-ben 4,5%), és a gimnáziumi képzést is folytató intézményekben a legalacsonyabb (2007-ben 3,9%). Ellenben a szakiskolákban folyó, érettségítadó képzéseken jóval magasabb az évismétlők aránya a többi középiskolához képest. Ugyan az elmúlt három év csökkenő iránya itt is megfigyelhető, de mindkét képzési programban – a szakközépiskolai és a gimnáziumi képzésben is – nagyobb az évismétlők aránya. Különösen látványos a különbség a gimnáziumi programoknál, ahol a szakiskolákban működő gimnáziumi képzésben kétszer gyakoribb az évismétlés, mint más középiskolákban. (Tehát, ha egy szakiskola érettségítadó képzéseket is folytat, akkor az ott tanuló esetében gyakoribb az évismétlés, mint azoknál a középiskolásoknál, akik nem szakiskolában tanulnak.)

11. táblázat. Évismétlők aránya a szakiskolákban képzési program szerint (2005–2007)

Képzési program	Évismétlők (%)			Iskolák száma
	2005	2006	2007	
Szakközépiskola	4,6	3,9	3,8	348
Gimnázium	3,6	3,2	3,2	88

A KIR-STAT adatbázis alapján, Híves Tamás számításai

Nemcsak a képzési profil, hanem a szakmai profil is hatással van az évfolyamismétlésre. Az agrárszakmákat oktató iskolákban a legmagasabb az évfolyamismétlők aránya, míg a szolgáltatási ágazatban képzőknél a legalacsonyabb. A következő táblázat adatai azt is mutatják, hogy a vegyes profilú intézmények kedvezőtlenebb helyzetben vannak, mint a tiszta profilúak.

12. táblázat. Évismétlők aránya a szakiskolákban szakmai profil szerint (2005–2007)

Szakmai profil	Évismétlők (%)			Iskolák száma
	2005	2006	2007	
Ipar	4,4	4,4	4,3	89
Szolgáltatás	4,0	3,7	3,7	118
Agrár	5,2	4,5	4,8	50
Ipar és szolgáltatás	5,2	4,9	4,9	122
Vegyes (agrár is)	5,4	5,3	5,0	87

A KIR-STAT adatbázis alapján, Híves Tamás számításai

A kutatás során az iránt is érdeklődtünk, hogy mekkora a bukott tanulók száma a különböző évfolyamokon az iskola egészében, illetve a szakiskolaiképzésben. Az iskolák

közel felében – az igazgatók szerint – nem változott a bukások száma az elmúlt három évben, de 30 százaléuk szerint növekedett. A szakiskolai képzésben még több igazgató jelzett emelkedést, itt 37 százaléuk szerint nőtt a bukások száma. Az évfolyamok szerinti bontásban a kilencedikesek között buknak meg a legtöbben, és másfélszer kevesebben buknak a tizedikesek és a tizenegyedikesek közül. A két középső évfolyam között szinte nincs különbség, a 12. évfolyamon pedig tovább csökken a bukások száma. A legtöbb gondot a matematika okozza, az igazgatók szerint a tanulók háromnegyede bukik meg ebből a tárgyból. A második „szóró” tárgy a történelem, amelyből a tanulók egyötöde vértzik el. A harmadik helyen pedig a magyar nyelv és irodalom áll.

A vizsgált iskolákban a tanulók 13 százaléka bukik meg (az összes képzési programot figyelembe véve), ugyanakkor ha csak a szakiskolásokat nézzük, akkor ez az arány magasabb (21%). A bukott tanulók átlagos számát összevetve a szakiskolák jellemzőivel, azt tapasztaltuk, hogy átlagosan a legtöbb bukás a szakképző intézményekben (szakiskolai és szakközépiskolai képzést egyaránt folytató iskolákban) fordul elő, míg a tiszta profilú szakiskolákban csekély a bukott tanulók átlagos aránya. A szakmai profil is befolyásolja a bukásokat. Az ipari és a vegyes profilú intézményekben a legmagasabb a bukott tanulók átlagos aránya, míg az agrárszakmákat oktató iskolákban a legkevesebb.

13. táblázat. Bukott tanulók aránya a szakiskolákban képzési profil és ágazat szerint

Szakiskolák jellemzői	Bukott tanulók aránya (%)
Képzési profil	
Csak szakiskola	13
Szakképző	22
Van gimnázium is	24
Ágazat	
Ipar	22
Szolgáltatás	18
Agrár	18
Ipar és szolgáltatás	28
Vegyes (agrár is)	12

Lemorzsolódás-kutatás, 2008

A szakiskolák tanulói tanulmányi eredménye a középiskolai évek alatt is hasonlóan alakul, mint az általános iskolai 8. évi tanulmányi átlaguk. A szakiskolások átlaga valamelyest gyengébb középiskolás társaikéhoz képest, de a felsőbb évfolyamokra ez a különbség eltűnik, és hasonló eredményeket produkálnak. Ehhez az is hozzájárul, hogy a felsőbb évfolyamokon jobbak az átlagok, mint az alsókon.

14. táblázat. Tanulmányi átlagok a szakiskolákban évfolyamok szerint

Évfolyam	Egész iskola	Szakiskolai évfolyamok
9.	2,9	2,8
10.	3,0	3,1
11.	3,0	3,0
12.	3,1	3,1
13.	3,3	3,3

Lemorzsolódás-kutatás, 2008 (N=123)

Képzési profil szerint: a legjobb tanulmányi átlagokkal iskolai és szakiskolai szinten is azok az intézmények tanulói rendelkeznek, ahol gimnáziumi képzés is folyik. Ahol tehát magasabb presztízsű képzés is van, ott az alacsonyabb presztízsű képzésekben is jobb a tanulók teljesítménye. A szakmai profil is befolyásolja a tanulmányi eredményeket. A szolgáltató szakmákat oktató iskolák átlaga a legjobb, míg az ipariaké a leggyengébb.

A tanulmányi átlagok és a bukott tanulók aránya között azonban nincs mindig szignifikáns összefüggés. Leginkább a 9. évfolyamosok átlagai mutatnak szignifikáns, de nem túl erős negatív korrelációt. Vagyis nem feltétlenül ott buknak meg a legnagyobb arányban, ahol a legrosszabbak az osztályzatok.

Az iskolavezetők egy ötfokú skálán értékelték, hogy a bukások háttérében milyen okok húzódnak meg. Az igazgatók szerint a bukásokért leginkább csak a tanulók hibázathatók, mert gyenge a felkészültségük és a motivációjuk is. Emellett a sok hiányzás, a rossz szociális háttér és a magatartási problémák is a fontosabb okok közé sorolhatók. Az értékelés szerint a tanulók teljesítményét a pedagógusok nem befolyásolják. Szakmai felkészültségük megkérdőjelezhetetlen, módszertani tudásukat és motivációjukat is kevés igazgató vonta kétségbe.

A magatartási problémák és a hiányzások súlyos esetei fegyelmihez vezetnek. Az elmúlt tanévben több mint 3000 fegyelmi eljárás volt a szakiskolákban. Évfolyamok szerint ugyanazt a tendenciát figyelhetjük meg, mint a bukásoknál. Leginkább a kilencedikesek az eljárások alanyai. A felsőbb éveseket egyre kevesebb számban érintik a fegyelmi. Míg egy iskolában átlagosan csaknem húsz eljárás van a kilencedik évfolyamon, addig a 12. évfolyamon már csak öt diákot érint a fegyelmi eljárás.

A fegyelmi büntetések a szakképző iskolákban háromszor gyakrabban fordulnak elő, mint azokban az iskolákban, ahol általános képzés is folyik a szakképzés mellett. A szakmai profil is befolyásolja a fegyelmi eljárások átlagos számát. Azt tapasztaltuk, hogy a mezőgazdasági szakmákat oktató iskolákban kétszer több fegyelmi büntetések átlagos száma, mint az ipari vagy a szolgáltató szakmákat oktató iskolákban.

15. táblázat. Fegyelmi büntetések átlagos száma a szakiskolák 9. évfolyamán képzési profil és ágazat szerint

Szakiskolák jellemzői	Fegyelmi büntetések átlagos száma
Képzési profil	
Szakiskola	3,3
Szakképző	28,5
Szakiskola és gimnázium	8,9
Ágazat	
Ipar	16,2
Szolgáltatás	13,0
Agrár	30,7
Ipar és szolgáltatás	22,1
Vegyés	18,1

Lemorzsolódás-kutatás, 2008

A vezetők 38 százaléka szerint valamennyi képzési típusban nőtt a fegyelmi eljárások száma az elmúlt három évben, 54 százalékuk szerint nem változott, és csak mindössze 6 százalékuk szerint csökkent. Az igazgatók szerint az iskola többi diákjához képest a szakiskolások körében még inkább növekedett a fegyelmi büntetések száma.

Úgy ítélik meg, hogy a fegyelmi büntetésre az esetek több mint felében a hiányzás miatt kerül sor, és csaknem felét egyéb magatartási problémák magyarázzák. Az eljárások közel 250 alkalommal vezettek eltiltáshoz, kizáráshoz. Képzési profil szerint ugyanazt tapasztaljuk, mint a fegyelmi eljárások számában, vagyis a magasabb presztízsű, gimnáziumi képzést is folytató intézményekben kevesebb alkalommal kerül sor a tanuló kizárására, mint a szakképző iskolákban. Szakmai profil szerint ugyan a mezőgazdasági szakmákat oktató iskolákban gyakoribb a fegyelmi eljárások száma, mégis az ipari szakmákat oktató iskolákban végződik a leg súlyosabb büntetéssel, itta legmagasabb a kizárások és eltiltások száma. A magasabb presztízsű szolgáltató szakmákat oktató iskolákban fordul elő a leg ritkábban ez a büntetési mód.

Az interjúkból az derül ki, hogy a leg szokványosabb büntetés az áthelyezés, de az iskolák már az áthelyezéssel való fenyegetést is büntetési formaként használják. Az áthelyezés legenyhébb formája, amikor az iskolán belül marad a tanuló, de másik osztályba kerül, ami szakmaváltással is együtt járhat, míg a legkíméletlenebb módszer, ha egy másik iskolába kerül a tanuló. Egy-egy városban vagy egy kistérségen belül teljesen általános a tanulócsere. Miután a tanköteles kor alatt egyik iskolából sem küldhetik el a tanulót, ezért az igazgatók között létezik egy hallgatólagos megállapodás: ha az egyik iskola befogadja a másik iskola problémás tanulóit, akkor cserében átirányíthatja saját nehezen kezelhető diákjait.

„A fegyelmi tárgyalásnál lehet, hogy másik osztályba kerül, de itt nem biztos, hogy van olyan osztály – akkor jön egy másik iskola.” (kisvárosi szakképző iskola)

„Amennyiben a hallgatónak sok az igazolatlan hiányzása, javasolják, hogy váltson iskolát. A levegőváltás az esetek 50 százalékában szokott segíteni.” (kisvárosi szakképző iskola)

„Ezért próbálják most a másik iskolából is áttenni ide hozzánk a tanulót, mert hátha felrázza őt, és megembereli magát.” (nagyvárosi szakképző iskola)

„Ez úgy megy, hogy van egy ilyen srác, akivel egyébként semmi baj, csak sokat hiányzik. Jó, náluk is van kettő, és akkor cserélgetünk. Ez oda-vissza megy, és nem lehet belőle kiszállni.” (nagyvárosi szakképző iskola)

„Azt hiszem, hogy egy óra után is kell külön értesíteni a szülőt, aztán a jegyzőt, aztán a jegyző a szülőt megbüntetheti. Az a baj, hogy sokszor a szülő nem is tudja, hogy hiányzik a gyerek. Kapják a levelet és a gyerek el is tünteti, és akkor nem tudnak róla. Ez egy olyan dolog, hogy jó esetben el tud menni dolgozni a szülő, akkor nem tudja hogy a gyerek mit csinál, és akkor értesül róla, hogy atya úristen ez a gyerek mit csinál. Ebben az évben még nem is volt gyakorlaton például, vagy nem jár be az iskolába. Vissza is élnek vele, mert most már 18 éves korig tankötelesek, a képünkbe röhögnek, mert „úgysem tudnak kirúgni”. Évismétlő lesz, azt meg lehet vele csinálni, de nem lehet eltanácsolni az iskolából. Ilyenkor lehet az, hogy behívni a szülőt, és akkor a lelkére hatni, hogy vigye el a gyereket másik iskolába, ott hátha. Mi is kapunk ilyen gyerekeket. Ilyen szempontból az iskolák közötti együttműködés megvan. A magatartás-problémás gyerekeket csereberéljük egymás között, mert ebből a rendszerből nem lehet kitenni. Hátha az új környezet beválik.” (nagyvárosi szakképző iskola)

A fegyelmi eljárások leggyakoribb oka a hiányzás. Átlagosan egy tanulóra 61 igazolt és 19 igazolatlan óra jut. A szakképző iskolákban az átlagosnál több az igazolt és az igazolatlan órák száma, szemben a gimnáziumi képzést is folytató szakiskolákkal. A szakmai profil alapján is vannak eltérések. A legmagasabb a hiányzások száma a mezőgazdasági szakmákat oktató iskolákban.

A szakiskolások az iskolák többi tanulójaéhoz képest jóval többet hiányoznak. Átlagosan egy szakiskolásra 165 igazolt óra jut, de az igazolatlan órák számában nincs ekkora eltérés, átlagosan 22 órát hiányzik egy diák igazolatlanul. Tehát nem a hiányzás mikéntjében van különbség, hanem a hiányzás tényében. Úgy tűnik, hogy a diákok szabályos vagy szabályosnak tűnő papírokkal tudják igazolni távollétüket az iskolától. A képzési profil szerint is vannak különbségek. A szakképző iskolákban háromszor több az igazolt hiányzások száma, mint a gimnáziumi képzést is folytató iskolákban tanuló szakiskolások körében. Míg a szakközépiskolákban egy tanulóra 217 igazolt óra jut, addig a gimnáziumokban csak 71.

A szakiskolások tehát csaknem háromszor több órát hiányoznak egy tanévben, mint a más képzésben részt vevő iskolatársaik. Az iskola képzési profilja alapvetően befolyásolja a hiányzás mértékét. Azok a szakiskolások, akik gimnazistákkal járnak egy intézménybe, kevésbé kerülnek az iskolát, mint akik csak szakképző iskolába járnak.

A vezetők szerint az elmúlt három évben az iskolák felében nőtt az igazolt hiányzások száma, az igazolatlan hiányzások növekedése pedig még ennél is több iskolát érint, csaknem az intézmények kétharmadát. A szakiskolások körében pedig még magasabbak ezek az arányok. Alig több mint egy tucat iskolában sikerült visszaszorítani a hiányzásokat az elmúlt években. A szakiskolások körében főként a városi, vegyes szakmai profilú szakképző intézményekben növekedett az igazolatlan órák száma.

16. táblázat. Igazolatlanórászámában bekövetkezett változások tendenciája az utóbbi három évben, a szakiskolák jellemzői szerint

Szakiskolák jellemzői	Nőtt az igazolatlan órák száma (%)
Település	
Főváros	42
Megyei jogú város	70
Város	68
Község	12
Képzési profil	
Szakiskola	65
Szakképző	66
Általános	50
Ágazat	
Ipar	55
Szolgáltatás	67
Agrár	55
Ipar és szolgáltatás	76
Vegyes	50

Lemorzsolódás-kutatás, 2008 (N=156)

Az elmúlt tanévben több mint 6500 tanuló morzsolódott le a szakiskolákból, ebből közel 4500 szakiskolás. Egy iskolából átlagosan 43 diák maradt ki. Az iskolavezetők egyharmada szerint nőtt az elmúlt három évben a lemorzsolódók száma, míg az igazgatók több mint fele véli úgy, hogy nem változott a számuk. Vagyis az iskolák alig több mint egytizedében csökkent a lemorzsolódók aránya.

Képzési típusok szerint főként az általánosan is képző intézményekben csökkent a lemorzsolódók száma, míg a szakképző intézményekben inkább növekedett az elmúlt

években. Településtípusok szerint is különböznek az adatok. Legsúlyosabb a helyzet a kisebb városokban, itt az igazgatók 43 százaléka szerint nőtt a lemorzsolódás, míg a fővárosban és a kistépüléseken a vezetőknek csak egytizede vélekedett így.

A szakiskolákban, ezen belül a szakiskolások körében is folyamatosan növekszik a lemorzsolódók száma: 2007-ben ez a szakiskolások egynegyede volt. A lemorzsolódás évfolyamok szerinti jellegzetességet is mutat. A 9. évfolyamon a legnagyobb, viszont a 11. évfolyamon csaknem ugyanilyen magas. Vagyis nemcsak a pályorientációs szakaszban magas az iskolából kihulló diákok aránya, hanem a szakképző évfolyam első évében is (ahogyan a bukási arány is). Úgy tűnik tehát, hogy a kétéves előkészítő mégsem készíti fel eléggé a tanulókat a szakmatanulásra.

17.táblázat. Aszakiskolaiképzésből lemorzsolódottak száma évfolyamok szerint (2005–2007)

Évfolyam	Lemorzsolódottak száma		
	2005	2006	2007
9.	1310	1420	1455
10.	800	919	968
11.	1182	1290	1344
12.	314	324	422
13.	161	170	231

Lemorzsolódás-kutatás, 2008 (N=155)

Azt is megvizsgáltuk, hogy milyen kapcsolatban van a lemorzsolódás a tanulók teljesítményével, szociális háttérével, illetve a hiányzással. A lemorzsolódók száma erősen korrelál a bukott tanulók számával, és erős szignifikáns kapcsolatot mutat az igazolt és az igazolatlan hiányzással is. Vagyis, ha egy iskolában magas a bukott tanulók aránya és magas a hiányzók aránya, akkor valószínű, hogy magas a lemorzsolódók aránya is. A lemorzsolódás viszont nincs kapcsolatban a hátrányos helyzetű, veszélyeztetett és roma tanulók számával és a diákok tanulmányi eredményével sem. Tehát nem nagyobb ott a lemorzsolódók aránya, ahol gyengébb a tanulók teljesítménye.

Az igazgatók szerint egy évfolyamnak körülbelül a 70 százaléka fejezi be a képzést, és szerez szakképesítést az optimális tanulmányi idő alatt. Vagyis a tanulók közel egyharmada nem az elvben lehetséges legrövidebb tanulmányi idő alatt jut el a szakképesítéshez, vagy egyáltalán nem is szerez oklevelet. Képzési profil szerint a tiszta profilú szakiskolákban jobb a helyzet, mint a szakképző iskolákban. Területi szempontból pedig a fővárosban a legrosszabb a helyzet, mert itt az igazgatók szerint csak a tanulók 60 százaléka fejezi be a képzést a meghatározott legrövidebb idő alatt.

Az igazgatók szerint a lemorzsolódás – csakúgy, mint a bukás – legfőbb okai a tanulóknak keresendők. Véleményük szerint a lemorzsolódást leginkább a diákok gyenge tanulási motivációja és a nagyszámú hiányzás okozza. Az iskola, a tantestület nem játszik ebben szerepet, és ha akad is néhány igazgató, aki a pedagógusok szerepét jobban

felértékeli, mint társai, a tanárok szakmai felkészültségét is megkérdőjelezhetetlennek véli, inkább csak módszertani, illetve motivációs hiányosságokat vél felfedezni kollégái körében.

18. táblázat. Igazgatók véleménye a lemorzsolódás okairól (öt fokú skála átlagértékei)

Lemorzsolódás oka	Átlagértékek
Tanulók gyenge tanulási motivációja	4,3
Sok hiányzás	4,1
Tanulók gyenge felkészültsége	3,9
Tanulók gyenge képességei	3,8
Tanulók rossz szociális háttere	3,8
Magatartási problémák	3,6
Tanárok nem megfelelő módszertani felkészültsége	1,8
Tanárok nem megfelelő motivációja	1,7
Tanárok nem megfelelő szakmai felkészültsége	1,4

Lemorzsolódás-kutatás, 2008 (N=147)

A lemorzsolódást kiváltó okok közül csupán kettőnél (magatartási problémák, sok hiányzás) találtunk különbséget az iskolák különböző jellemzői mentén: az ipari szakmákat oktató iskolák vezetői szerint mindkettő nyomatékosabb szerepet játszik a lemorzsolódásban, mint a többi iskola igazgatója szerint.

Az igazgatói interjúkból is az derül ki, hogy a kimaradás legfőbb oka az iskolai kudarc, a bukás vagy az évismétlés. Emellett az igazgatók a félresikerült pályaválasztást említették még, illetve (főleg a lányoknál) a családalapítást.

„A gyerekek nem ismerték ezt a szakmát, azt hitték, hogy ez egy tingli-tangli valami. Amikor szembesültek vele, hogy ez nagyon komoly tétlét, kézügyességet és hozzáértést igényelő szakma, akkor azt mondták, hogy atyavilág! én ezt nem akartam. Illetve egy kicsit kemény volt a kollega, aki oktatta őket.” (nagyvárosi szakképző iskola)

„A szakiskolásoknál nagyobb volt a lemorzsolódás, és azt tapasztaltam, hogy főleg a már nem tanköteles korúak mentek el inkább. Nem szerettek tanulni. Macerás volt az nekik, hogy iskola meg egyebek. Vannak olyan gyerekek, akiknek ez a fajta iskolaszervezés nem jön be. Egyszerűen nem képesek igazodni a szabályokhoz. Tehát elsősorban tanulmányi okok miatt, és nem magatartásbeli dolgok miatt.” (kisvárosi szakképző iskola)

„Mekkora a különböző képzési programokban az iskolából kimaradók száma? Vannak ilyenek, de mivel most már 18 év a korhatár, ezért ez elég nehézkes. Az én osztályomban is van olyan, aki a szülő kérésére lett magántanuló, egyébként biztos kimaradt volna, mert annyi hiányzást már összeszedett. Illetve az előző osztályomban

voltak olyanok –, az egyik lány épp Pilisről –, akik kimaradtak, akkor még 16 év volt a tankötelezettség, hogy ők már eleve bukottan jöttek ide, pincérek lettek volna. Az egyik lány azért maradt ki, mert terhes lett.” (kisvárosi szakképző iskola)

„A 9–10. évfolyamon. Amikor eléri a gyerek a nem tanköteles kort. Ekkor érik el, hogy felnőttek akarnak lenni. Itt már kószolgatják az életet. Korán férjhez mennek, terhesek stb. A család sokszor inkább nem iskoláztatja a gyereket, mert többet tud keresni, mint amennyi a családi pótlék. Most is volt két gyerek, többször voltunk kint a családnál, nem tudtuk meggyőzni, hogy mennyire fontos a szakmunkáspapír.” (kisvárosi szakképző iskola)

A kimaradás egyik alternatívája a magántanulóvá válás.

„Egyrészt nagyon körülményes a státus megadása. Van 4-5 lány, aki gyermeket vár, vagy szült már 15 évesen. Nekik jár a státus. A többieknek valami egyéb ok miatt. De nem megoldás. Magántanulónak lenni azt jelenti, hogy ne csináljon több bajt az iskolában, a szülők is támogatják. Nem jelenti azt, hogy ők az iskolát nem végzik el, adunk egy nap konzultációs lehetőséget egy héten, illetve negyedévenként beszámoló van. Ez utóbbira lehet, hogy nem jönnek el. Általában a 12–14 gyerekből ha kettő-három próbálkozik.” (nagyvárosi szakképző iskola)

Az igazgatók fele szerint a tanköteles kor kiterjesztése tovább növeli a lemorzsolódók számát. Egy-egy ötödük viszont úgy véli, hogy csökkenti, illetve nincs hatással a tankötelezettség megváltozása a lemorzsolódásra. Leginkább a tiszta típusú szakiskolák vezetői gondolják azt, hogy a tanköteles kor kiterjesztése növelni fogja a lemorzsolódást, míg az általánosan is képző intézmények igazgatói szerint ez nem lesz hatással a lemorzsolódásra, illetve inkább csökkenteni fogja azt.

Habár maguk az iskolavezetők feltételezik azt, hogy a lemorzsolódás legfőbb oka a tanulók gyenge tanulási motivációja, mégis úgy tűnik, hogy ezt éppen a még több tanulással akarják kezelni, mivel az iskolák döntő többségében működnek felzárkóztató programok.

19. táblázat. Iskolai szolgáltatások megléte a szakiskolákban

Szolgáltatás	Van (%)
Felzárkóztatás	78
Mentorprogram	54
Ösztöndíjprogram	49
Pályatervezés	35
Szociálpedagógus	28
Pszichológus	7

Lemorzsolódás-kutatás, 2008 (N=152)

Képzési profil szerint: a legtöbb felzárkóztató képzés a tiszta szakiskolai profilú intézményekben van, itt csaknem mindegyikben működik. Szakmai profil szerint is tapasztaltunk különbséget az iskolák között. Leginkább az ipari szakmákat oktató iskolákban működik felzárkóztató képzés. Ösztöndíjprogram pedig a szakképző intézményekre jellemző.

Azokban az iskolákban, ahol működik felzárkóztató és mentorprogram, illetve szociálpedagógus is segíti a tanárok munkáját, kisebb a lemorzsolódó szakiskolások aránya, mint ahol nincsenek ilyen szolgáltatások. Az ösztöndíjprogram, illetve a pályatervezés azonban nem csökkenti a lemorzsolódók arányát. A szolgáltatások szerinti különbségviszontalig láthatók, tehát egy-egy szolgáltatás léte vagy nemléte nem befolyásolja, nem csökkenti alapvetően a lemorzsolódók arányát. Ami jelentheti egyrészt azt, hogy nem ezek a támogatandó megoldások, vagy nem működnek megfelelően ezek a megoldások.

20. táblázat. Lemorzsolódás különböző iskolai szolgáltatások megléte/hiánya szerint

Szolgáltatás	Lemorzsolódók átlagos aránya működő szolgáltatás esetén (%)	Lemorzsolódók átlagos aránya nem működő szolgáltatás esetén (%)
Felzárkóztatás	23	26
Mentorprogram	24	28
Szociálpedagógus	22	25
Ösztöndíjprogram	28	23
Pályatervezés	30	28

Lemorzsolódás-kutatás, 2008 (N=152)

Az igazgatók értékelték a különböző szolgáltatásoknak, eszközöknek és újításoknak a lemorzsolódás csökkentésében betöltött szerepét is. Megint azt láthattuk, hogy az igazgatókra egy kissé a mennyiségi szemlélet jellemző: szerintük még több órára, felzárkóztatásra és fejlesztésre van szükségük a diákoknak. Ugyanakkor ettől alig marad el a családdal, a szülőkkel való kapcsolat szorosabbra fűzése mint lemorzsolódást csökkentő módszer. A többi eszköz, újítás már sokkal gyengébb osztályzatot kapott: így például a más intézményekkel, szakszolgálatokkal való együttműködésben vagy a szociálpedagógus alkalmazásának, illetve az ösztöndíjrendszer bevezetésének eredményességében kevésbé bíznak az iskolavezetők.

21. táblázat. A lemorzsolódás visszaszorítását szolgáló újítások igazgatói értékelése egy ötfokú skálán

Újítás	Értékelés (átlag)
Lemaradó tanulók fejlesztése	4,0
Szülőkkel való együttműködés javítása	3,9
Lemaradó tanulók mentorálása	3,6
Pedagógus-továbbképzés a lemaradó tanulókat segítő technikák elsajátítására	3,4
Szociálpedagógus alkalmazása	3,3
Tanulói ösztöndíjrendszer hátrányos helyzetű tanulók számára	3,2
Más intézményekkel való szoros kapcsolattartás (egészségügyi, szociális, munkaügyi szakszolgálatok)	3,0
Pályatervezés, karrier-tanácsadás	2,9

Lemorzsolódás-kutatás, 2008 (N=149)

Az igazgatói interjúkból az derül ki, hogy az iskolák főként a hiányzások visszaszorítása érdekében tesznek preventív intézkedéseket. Vannak olyan iskolák, ahol „figyelőszolgálat” működik, ahol az osztályfőnök azonnal a diák keresésére indul, illetve bizonyos mennyiségű hiányzás után értesíti a szülőket.

„Az osztályfőnök időben értesíti őket, ha a tanuló 30 igazolatlan hiányzása körül jár, megy a szülőnek a levél.” (kisvárosi szakképző iskola)

Akadnak olyan iskolák, ahol az iskolakerülést nemcsak a tanulók szigorúbb ellenőrzésével akadályozzák meg, hanem olyan programokat, szabadidős foglalkozásokat kínálnak, amelyek nem feltétlenül kötődnek a tanuláshoz, de az iskola falain belül tartják a diákokat.

„Rengeteg szabadidős programot kínálunk a gyerekek részére, hatalmas tornatermünk van. Azt felszereltük különféle eszközökkel. Ezerféle dolgot kínálunk a gyerekeknek azért, hogy megkedveljék az iskolát, és úgy tudjuk szép lassan a tanuláshoz is átadni őket.” (fővárosi szakiskola)

Az iskolaigazgatók azt is értékelték, hogy iskolájukban milyen problémák okozzák a legnagyobb gondot. A problémákat csoportosítva láthatjuk, hogy a vezetői véleménye teljesen konzisztens a korábban adott válaszaikkal: szerintük a tanulók érdeklődésének hiánya, illetve gyenge felkészültségük (általános iskolából hozott tudásuk) indukálja a legtöbb problémát. Továbbá a tanulók sok hiányzása is legalább annyi nehézséget okoz, mint gyenge teljesítményük. A problémalista közepén a tárgyi feltételek hiánya, a pénz- és eszközhiány, illetve a tanulók szociális háttéréből adódó gondok helyezkednek

el. A felsorolást a pedagógusokkal kapcsolatos problémák zárják, helyesebben: ezek hiánya feltűnő, hiszen az igazgatók tanáraikkal kapcsolatban igen ritkán számolnak be nehézségről.

Az iskola jellemzői szerint több különbség is van. Képzési profil szerint: a magasabb presztízsű gimnáziumi képzést is folytató intézmények általában elégedettebb tanulóikkal, motiváltabbnak vélik őket.

Szakmai profil szerint is vannak eltérések az iskolák között. A szolgáltatóipari szakmákat oktató intézmények vezetői pozitívabban vélekednek a tanulókról: kevésbé tartják problémának motivációjukat, előképzettségüket, és magatartásukkal elégedettebbek, mint az ipari szakmákat oktató iskolák vezetői. Míg az agrárszakmákban oktató iskolák vezetői inkább a tanuló tanulási problémáit (gyenge képesség és előképzettség) említik, addig az ipari iskolák igazgatói a tanuló magatartásában és a sok hiányzásban látnak problémát.

22. táblázat. Iskolai problémák igazgatói értékelése egy ötfokú skálán

Problémák	Értékelés (átlag)
Tanulók passzivitása, érdeklődésük hiánya	4,0
Tanulók gyenge előképzettsége	3,9
Sok hiányzás	3,9
Tanulók gyenge képességei	3,6
Pénzhiány	3,6
Tanulók hátrányos családi háttere	3,5
Tanulók magatartása	3,4
Szülőkkel való együttműködés hiánya	3,3
Eszközhiány	2,8
Nagy osztálylétszámok	2,7
Tanárok gyenge ösztönzési lehetősége	2,7
Időhiány	2,6
Tanulók túlterheltsége	2,2
Roma tanulók magas aránya	1,9
Tanárok módszertani felkészületlensége	1,9
Külső szakmai kontroll hiánya	1,9
Tanárok szaktárgyi felkészületlensége	1,4
Tantestületen belüli konfliktusok	1,4

Lemorzsolódás-kutatás, 2008 (N=151)

Az igazgatók az értékelő kérdésekre adott válaszok mellett szabadon is megfogalmazhatták véleményüket arról, hogy szerintük hogyan lehetne csökkenteni a lemorzsolódást. Ezeket a véleményeket három csoportba rendezhetjük. Az első csoportba azok a vélemények, illetve igazgatók tartoznak, akik eltolják a középiskolától a problémát. Ők úgy vélik, hogy a szakiskolai képzésben azért nagy a lemorzsolódás, mert rossz az általános iskolai képzés, ezért azon kell javítani, és akkor megoldódik a középiskolák problémája is.

Az igazgatók másik része nem iskolai, pedagógiai megoldásokban gondolkodik, hanem törvényi, hatósági változásokat szeretne. Sokan közülük úgy vélik, hogy inkább lejjebb kellene vinni a tankötelezettségi kort, hogy a lemorzsolódó aránya csökkenjen. Emellett az e csoportba tartozók leginkább a családot, a szülőket okolják és hibáztatják azért, hogy gyermekük kimarad az iskolából. Véleményük szerint a lemorzsolódás akkor csökkenne, ha változna a szülők hozzáállása, és ez leginkább úgy érhető el, hogy érdekeltébbé tesszük a szülőket abban, hogy gyermekük iskolába járjon (például nagyobb büntetést adnának a hiányzásért, a családi pótlék folyósítása az iskolába járás feltétele lenne).

Az igazgatók harmadik csoportja iskolai változtatásokat tenne a lemorzsolódás csökkentése érdekében. Ők, ahogy az értékelő kérdésekből is kiderült, leginkább a felzárkóztatás, az egyéni fejlesztés, a mentorálás bevezetésétől várják a lemorzsolódás csökkenését. Emellett sokan a nagy osztálylétszámokat is okolják, ezeket szeretnék csökkenteni, illetve csoportbontást, differenciált oktatást javasolnak, és új pedagógiai módszerek bevezetését. Igaz kevesen, de akadnak olyanok is, akik tantervi változásokat javasolnak, a régi szakmunkásképzés visszaállítását, vagyis azt, hogy 9–10. évfolyamon nagyobb arányban lehessen szakmai képzést folytatni.

A szakiskolai képzés átalakítására és a lemorzsolódás csökkentésére vonatkozó igazgatói javaslatokat négy csoportba rendezhetjük: (1) iskolán kívüli változások, a társadalmi közfelfogás változása, vagyis a szakképzés nagyobb társadalmi elismerése; (2) az iskolakörnyezeti beágyazottsága, szorosabb kapcsolat kialakítása a szakszolgálatokkal; (3) iskolán belüli változások, közismereti és szakmai tananyag változása, korszerűsítése, modul képzés bevezetése, képzési idő csökkentése; és (4) a szociális juttatási rendszer változása, ösztöndíj-rendszer bevezetése, a hiányzások szigorúbb büntetése.

„Elsőnek is anyagi háttér, társadalmi, gazdasági háttér, ahol a szakmunkást nem nézik le, megfizetik. A végzett szakmunkásnak nem kellene, hogy kisebbségi érzése legyen egyetemi diplomással vagy akár kívül szemben. Lehet, hogy valakiben ez meg sem fordul. Fizetésben az lenne, el tudjon helyezkedni, hogy lásson benne perspektívát. Elvégzem a szakmát és elhelyezkedem, meg fogok tudni élni ebből. Ez, amíg nincsen rendezve, addig nem fog működni ez a dolog. Az, hogy ne morzsolódjon le, nyilván különböző tanári praktikákkal, bent lehet tartani a gyereket, meg, hogy érdekelje ez a dolog. Ez a modulos dolog gondolom azért jött be, hogy minél érdekesebb legyen, hogy minél jobban lekösse a figyelmét. A gyakorlatorientáltság nagyon fontos lenne a 9–10. osztályban.” (nagyvárosi szakképző iskola)

„Elsősorban arra lenne szükség, hogy erőfeszítéseket tegyenek annak érdekében, hogy változzon a társadalmi megítélése a munkának. Legyen értékelve a társadalom által a tudás, a munka, családon belül is kellene, hogy nagyobb elismerést kapjon az, aki célkitűzéseket tesz maga elé, tanul, dolgozik ennek érdekében. Itt hangsúlyoznám a szülők felelősségét, az odafigyelés a gyerekekre meg egymásra, ez nagyon hiányzik a családokból.” (kisvárosi szakképző iskola)

„Más szempontból nagy szükségünk lenne arra, hogy jogilag tegyék lehetővé, hogy 9–10.-ben közismereti tárgyakból is bontható legyen az osztály. Az a tapasztalatunk, hogy kisebblétszámmal hatékonyabb, eredményesebb az oktatás. Most ez a lehetőség nincs meg, pedig nagy szükségünk lenne rá.” (nagyvárosi szakképző iskola)

„Az egész társadalomnak meg kell változnia. A szakképzést megfelelő helyre kell tenni a politikában. Igencsak sokan megpróbálták a földbe döngölni, nem véletlenül indulunk neki egyre nehezebben a feladatoknak, mert itt minden a gimnáziumi érettségiről meg a szakközépiskoláról szól, teljesen feleslegesen, és elfelejtettük azt, hogy az értéket a szakmunkások termelik, és ha ide csak gyenge értelmi képességű gyerekek jönnek, pont azért, mert a presztízs nagyon alacsonyan van a társadalmi ösztönköztudatban, innentől kezdve a későbbiek során nagyon súlyos gondjaink lesznek. Vissza kell adni a presztízst a szakmunkának, a szakmunkások élethivatásának, igazándiból társadalmi értékteremtő réteggként rendkívül frekvenciát kell adni és fontosnak kell lenni a következő 15 évben. Mert a gazdasági emelkedés most a politika legfontosabb gondja, létkérdés. Hogy ez létrejöhessen, ahhoz bizony jó képzett, tisztességesen teljesíteni tudó szakmunkásokra van szükség. Másképpen nem megy, ide be kell áldozni. Én visszahoznám az ösztöndíjrendszert, még hozzá keményen, ami preferálná a jó tanulást. A hármast adnék 30–35 ezer Ft-ot havonta, a négyesnek még többet. Mert képzelje el, vannak olyan emberek, akiknek a közepes szint a teljesítőképességének a maximumát jelenti. Attól függ, hogy ki mit hoz az agyában. De nem azt jelenti, hogy az nem teljesítmény, ha valaki a maximumot leteszi, és eléri a hármast, azt is jutalmazni kell.” (nagyvárosi szakképző iskola)

„Volt olyan eset, hogy a szülő beírt, hogy a gyerek legyen már magántanuló, mert a szülő beteg, és a kisgyerekekre kellene vigyázni a nagynak. Nyilván erről értesítettük a gyermekvédelmet és a megfelelő település önkormányzatát, és a legnagyobb megdöbbenésemre nem léptek. A végén kimaradt a gyerek.” (kisvárosi szakiskola)

„Sok szülő azt mondja, hogy nekik arra lenne szükségük, hogy elmenjenek dolgozni. Igen, de nem mehet el, mert tanköteles korú. Ez főleg a nagyon aluliskolázott szülőknél fordul elő, de azért nem jellemző.” (kisvárosi szakiskola)

„A település jegyzői szokták a vizsgákat lefolytatni, azokról értesítést is küldenek nekünk. De hiába rónak ki pénzbüntetést, ha nem dolgozik a szülő, és nem tudják behajtani. Ez zsákutca”. (nagyvárosi szakképző iskola)

„Nagyon jó lenne, ha ebbe a nevelési tanácsadó és szociálpedagógus is bekapcsolódna, mert nagyobb szerepet kaphatnának, nagyobb hatáskörrel rendelkezhetnének, hogy hatni tudjanak ezekre a szülőkre, nyomást gyakoroljanak rájuk. Könnyebb lenne a mi dolgunk!” (kisvárosi szakképző iskola)

Adataink azt bizonyítják, hogy a szakiskolákban évről évre egyre koncentráltabban vannak jelen a rosszabb szociális családi háttérrel rendelkező tanulók. Ebben az iskola-típusban mind a hátrányos helyzetű, mind a veszélyeztetett tanulók aránya növekedett az elmúlt években, és ez nemcsak a szakiskolai képzést jellemzi, hanem a szakiskolák más, érettségit adó képzéseit is: a szakiskolákban folyó szakközépiskolai és a gimnáziumi képzésben is az említett mutatók kedvezőtlenebbek az országos átlagnál. A szakiskolákban azonban nemcsak a rosszabb családi háttérrel rendelkező tanulók vannak nagyobb arányban, hanem a többi középiskolához képest nagyobb azok aránya is, akik iskolai kudarcokkal szembesülnek. Más középiskolákhoz képest a szakiskolákban magasabb a tanulmányi nehézséggel küzdő, évfolyamisméltó és bukott diákok aránya is. Ezek a kudarcok sok esetben magatartási, fegyelmi problémákat okoznak, melyek közül a leggyakoribb a hiányzás. A szakiskolák nap mint nap szembesülnek ezekkel a gondokkal, mégis az iskolavezetők válasza igen sokszor csak a probléma elhárítására vonatkoznak. Úgy vélik, hogy addig nem tehetnek semmit sem, amíg az általános iskolai oktatás nem változik, vagy amíg a törvény nem rendelkezik nagyobb szigorral a szülőkkel, tanulókkal szemben. Csak kevés iskolavezető bízik abban, hogy tud valamit tenni az iskolai kudarcok és a magatartási problémák csökkentése érdekében, ám ők is leggyakrabban csak pedagógiai megoldásokban gondolkodnak. Habár az elmúlt évtizedben több olyan második esély típusú kísérleti program (például a Transit és a KID) is zajlott, amelyek a kudarcos tanulók számára kínáltak reintegrációs lehetőséget, ám úgy tűnik, hogy ezeknek a programoknak az eredményei, tapasztalatai nem épültek be az iskolarendszerbe, és az eddig felhalmozott tudás kiterjesztése, elterjesztése nem történt meg.